

موضوع:
اصول فقه: ۴۶ (فقه و حقوق: ۳۶۶)

گروه مخاطب:
- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۳۱۴
مسلسل انتشار (چاپ اول و باز چاپ): ۶۳۲۳

www.ketab.ir

سرشناسه	: مشکینی، علی، ۱۳۰۰ - ۱۳۸۶
عنوان و نام پدیدآور	: اصطلاحات علم اصول
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	: ۳۶۰ ص.
شابک	: 978 - 964 - 09 - 1647 - 6
وضعیت فهرست‌نویسی	: فنیایی مختصر
یادداشت	: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nloa.ir قابل دسترسی است.
شناسه افزوده	: شاه فضل، علیرضا، ۱۳۵۴ - مترجم
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۳۷۸۶۴۴۱

اصطلاحات علم اصول

آیه الله علی مشکینی

ترجمه: علیرضا شاه فضل

www.ketab.ir

بوستق
۱۳۹۴

اصطلاحات علم اصول

• نویسنده: آیه الله علی مشکینی • ترجمه: علیرضا شاه فضل
• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
(مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
• نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۴ • شمارگان: ۱۱۵۰ • بها: ۱۹۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائییه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۳۷۷۴۲۱۵۵-۷، فکس: ۳۷۷۴۲۱۵۴، تلفن بخش: ۳۷۷۴۳۴۲۶
♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، میدان فلسطین، خ طوس، کوچه تبریز، پلاک ۳۰، تلفن: ۸۸۹۵۶۹۴۲
♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۳۷۰
♦ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۳۲۲۲۱۷۱۲
♦ فروشگاه شماره ۶: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۳۷، تلفن: ۳۷۸۴۲۵۹۰-۹۲
♦ فروشگاه کودک و نوجوان: قم، چهارراه شهدا، نبش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آهنگر • سرویراستار: ابوالفضل طریقه دار • ویراستار: نادعلی صالحی • چکیده عربی: خلیل العصامی
• چکیده انگلیسی: یحیی داوری • فیفا: مصطفی محفوظی • اصلاحات حروف نگاری: مهدیه قربان دوست • صفحه آرایی: حسین محمدی و احمد مؤتمنی • نمونه خوانی:
علی میری • کنترل نمونه خوانی: محمدجواد مصطفوی • بازخوانی نهایی متن: حامد طاهری نیا • کنترل فنی صفحه آرایی: سیدرضا موسوی منش • کارشناس طراحی و
گرافیک و طراح جلد: مسعود نجابتی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی،
چاپ و صحافی.

رئیس مؤسسه
اسماعیل اسماعیلی

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۱۵
مقدمه: فضیلت علم و کرامت عالمان	۱۷
دسته اول: روایات در خصوص فضیلت علم	۱۹
دسته دوم: روایات فضیلت حاملان علم و کرامت آن‌ها نزد خدا	۲۵
اصطلاحات علم اصول	۳۱
۱. ابتلا و عدم ابتلا	۳۱
شرط تکالیف تحریمی	۳۲
۲. اجتماع و امتناع	۳۴
۳. اجتهاد و تقلید	۳۷
یکم: اجتهاد	۳۷
دوم: تقلید	۳۹
۴. اجزاء	۴۲
۵. اجماع	۴۴

- ۴۷ ۶. احوال لفظ و تعارض آن
- ۵۰ ۷. اراده
- ۵۰ مقدمات اراده
- ۵۱ معلول اراده
- ۵۱ تقسیمات اراده
- ۵۱ یکم: اراده فعلی و اراده استقبالی
- ۵۱ دوم: اراده حقیقی و اراده انشائی
- ۵۲ سوم: اراده تکوینی و اراده تشریعی
- ۵۳ چهارم: تقسیم اراده استعمالی و اراده جدی
- ۵۵ ۸. استحسان
- ۵۶ ۹. استصحاب
- ۵۶ مفهوم‌شناسی واژه استصحاب
- ۵۷ دلیل استصحاب
- ۵۷ تقسیمات استصحاب
- ۵۷ یکم: تقسیم به لحاظ چیزی که استصحاب می‌شود
- ۶۰ دوم: استصحاب به اعتبار دلیلی که بر ثبوت مستصحب در گذشته دلالت می‌کند
- ۶۰ ۱. دلیل شرعی لفظی
- ۶۰ ۲. اجماع قولی یا عملی
- ۶۰ ۳. حکم عقل
- ۶۱ سوم: استصحاب به اعتبار شکی است که در موضوع به وجود می‌آید
- ۶۱ ۱. استصحاب در شبهه موضوعیه و شبهه حکمیه
- ۶۲ ۲. تقسیم استصحاب در حالت ظن به بقا و ظن به ارتفاع و شک در بقا و ارتفاع

۶۲	۳. استصحاب از این جهت که شک در مقتضی است یا در رافع
۶۳	۱۰. استقراء
۶۳	مفهوم شناسی [استقراء]
۶۴	۱۱. استقلالی و آلی
۶۷	۱۲. اصالة الاحتیاط
۶۷	۱. اصالة الاحتیاط عقلی
۶۸	۲. اصالة الاحتیاط شرعی
۶۸	تقسیم بندی دیگر
۶۸	۱. شبهه وجوبیه
۶۹	۲. شبهه تحریمی
۷۲	۱۳. اصالة البرائة
۷۲	۱. اصالة البرائة عقلی
۷۲	۲. اصالة البرائة شرعی
۷۳	مسائل هشت گانه اصل برائت
۷۳	اقسام چهارگانه شبهه وجوبیه
۷۴	اقسام چهارگانه شبهه تحریمی
۷۵	دلیل برائت شرعی
۷۵	الف) ظاهر قرآن
۷۵	ب) اخبار
۷۷	۱۴. اصل تخیر
۷۸	مسائل چهارگانه تخیر
۷۸	مثال های شک های چهارگانه
۷۹	مثال های شبهه حکمی از نوع دوم

۱۵. اصل صحت در عمل دیگری ۸۱
۱۶. اصل ۸۴
- تقسیمات اصل ۸۴
- اول: اصل عملی و اصل لفظی ۸۴
۱. اصل تطابق ۸۶
۲. اصل عدم ادعا ۸۷
- دوم: اصل شرعی و اصل عقلی ۸۸
- سوم: اصل محرز و غیر محرز ۸۹
- چهارم: اصل مثبت و غیر مثبت ۸۹
۱۷. اصول ۹۲
۱۸. اطراد و عدم اطراد ۹۴
۱۹. اقل و اکثر (استقلالی و ارتباطی) ۹۵
۱. اقل و اکثر استقلالی در شبهه وجوبی ۹۶
۲. اقل و اکثر استقلالی در شبهه تحریمی ۹۷
۳. اقل و اکثر ارتباطی در شبهه وجوبیه ۹۷
۴. اقل و اکثر ارتباطی در شبهه تحریمی ۹۸
۲۰. اماره ۹۸
- قوام اماره بودن اماره ۹۹
۲۱. امثال ۱۰۱
- چهار مرتبه امثال ۱۰۲
۲۲. امر ۱۰۳
۱. امر مولوی و امر ارشادی ۱۰۴
- راه تشخیص امر مولوی از امر ارشادی ۱۰۵

۱۰۶	۲. امر تعبدی و توصلی، نفسی و غیره، تعیینی و تخییری، عینی و کفایی
۱۰۶	۲۳. امر به شیء مقتضی نهی از ضد آن یا خیر
۱۰۸	۲۴. امکان و وجوب و امتناع
۱۱۱	۲۵. انحلال
۱۱۵	۲۶. انشائی، اعتباری و انتزاعی
۱۱۶	۱. متأصل
۱۱۶	۲. انشائی یا اعتباری
۱۱۶	۳. انتزاعی
۱۱۷	دو نکته در مورد اعتباری
۱۱۹	۲۷. افتتاح و انسداد
۱۲۲	۲۸. انقلاب نسبت و دوام آن
۱۲۴	۲۹. تبادل
۱۲۴	۳۰. تجری
۱۲۸	۳۱. تخصّص
۱۲۸	۳۲. تخطئه و تصویب تخطئه
۱۳۳	۳۳. تخییر و اقسام آن
۱۳۶	۳۴. ترتّب
۱۴۰	۳۵. تراحم و مرجّحات آن
۱۴۱	اقسام مرجّحات
۱۴۳	۳۶. تعادل و تراجیح
۱۴۳	۳۷. تعارض
۱۴۵	۳۸. حجت
۱۴۵	مفهوم شناسی

۱۴۹	۳۹. حقیقت و مجاز
۱۴۹	یکم: حقیقت
۱۵۱	دوم: مجاز
۱۵۳	۴۰. حکم
۱۶۱	۴۱. حکومت
۱۶۸	۴۲. حمل اولی ذاتی و حمل شایع صناعی
۱۶۹	۴۳. دلالت
۱۶۹	یکم: دلالت مطابقی، تضمنی و التزامی
۱۶۹	دوم: دلالت تصویری و تصدیقی
۱۷۰	سوم: دلالت اقتضای ایما و اشاره
۱۷۱	۴۴. دلیل عقلی و نقلی
۱۷۳	۴۵. دور
۱۷۵	۴۶. سببیت و طریقت
۱۷۸	۴۷. سنت، حدیث و حدیث قدسی
۱۸۲	۴۸. شبهه بدوی و شبهه مقرون به علم اجمالی
۱۸۵	۴۹. شبهه حکمی و موضوعی
۱۸۶	۵۰. شبهه محصوره و غیر محصوره
۱۸۸	۵۱. شک
۱۸۹	اقسام شک
۱۹۳	۵۲. شهرت
۱۹۳	اقسام سه گانه شهرت
۱۹۵	۵۳. صحیح و اعم
۱۹۶	ثمره عملی این بحث

۱۹۶	۵۴. ضد و نقیض
۱۹۸	۵۵. ظن
۱۹۸	یکم: ظن شخصی و ظن نوعی
۱۹۹	دوم: ظن خاص و ظن مطلق
۱۹۹	سوم: ظن مانع و ظن ممنوع
۲۰۰	چهارم: ظن طریق و موضوعی
۲۰۱	۵۶. خالی نبودن هیچ واقعه‌ای از حکم
۲۰۴	۵۷. عدم صحت سلب و صحت حمل و عدم صحت حمل
۲۰۵	۵۸. عرض ذاتی و عرض غریب
۲۰۷	۵۹. عقل
۲۱۱	۶۰. عموم و عام
۲۱۲	یکم: عام بدلی و عام استغرافی و عام مجموعی
۲۱۴	دوم: عام افرادی و عام ازمائی
۲۱۷	۶۱. غلبه
۲۱۸	۶۲. فقه
۲۲۰	۶۳. قاعده تجاوز
۲۲۳	۶۴. قاعده تحسین و تقبیح عقلی
۲۲۵	۶۵. قاعده تداخل اسباب و مسببات
۲۲۹	۶۶. قاعده تسامح
۲۳۲	۶۷. قاعده تعیین عقلی یا اصالة التعیین
۲۳۳	۶۸. قاعده جمع هر جا ممکن باشد بهتر از طرد است
۲۳۸	۶۹. قاعده طهارت
۲۳۹	۷۰. قاعده فراغ

۲۴۱	۷۱. قاعده قرعه.
۲۴۴	۷۲. قاعده لا ضرر.
۲۴۷	۷۳. قاعده مقتضی و مانع.
۲۴۸	۷۴. قاعده ملازمه بین حکم عقل و حکم شرع.
۲۵۱	۷۵. قاعده میسور.
۲۵۳	۷۶. قاعده نفی حرج یا نفی عسر.
۲۵۷	۷۷. قاعده بد.
۲۵۹	۷۸. قاعده یقین.
۲۶۱	۷۹. قطع.
۲۶۱	۱. قطع طریقی و قطع موضوعی
۲۶۲	مثال‌های اقسام ذکر شده.
۲۶۵	۲. قطع وصفی و کشفی
۲۶۷	۳. قطع قطاع و غیر قطاع
۲۶۸	۴. قطع اجمالی و قطع تفصیلی
۲۷۰	۸۰. قیاس
۲۷۱	۸۱. کتاب، قرآن، مصحف و فرقان
۲۷۲	ادله حجیت کتاب
۲۷۳	۸۲. مجاری اصول
۲۷۶	۸۳. مجمل و مبین، و ظاهر و مؤول، و محکم و متشابه، و نص و صریح
۲۷۸	۸۴. مخصص (خاص)
۲۷۸	۱. مخصص لفظی و مخصص لئی
۲۷۹	۲. مخصص مبین و مجمل
۲۸۰	۳. مخصص متصل و منفصل

۴. مخصص قطعی الدلاله؛ یعنی نص و مخصص ظنی؛ یعنی ظاهر و نیز مخصص قطعی السند و ظنی السند	۲۸۱
۸۵. مرجح	۲۸۳
یکم: مرجحات باب تعارض	۲۸۴
دوم: مرجحات باب ظواهر	۲۸۸
سوم: مرجحات باب تراحم	۲۹۱
۸۶. مشتق	۲۹۱
۸۷. مطلق و مقید	۲۹۳
۸۸. مفهوم و منطوق	۲۹۷
۸۹. مفهوم مردد و فرد مردد	۳۰۱
۹۰. مقدمه	۳۰۳
یکم: مقدمه داخلی و خارجی	۳۰۳
دوم: مقدمه عقلی، شرعی و عادی	۳۰۴
سوم: مقدمه متقدم و مقارن و متأخر نسبت به زمان ذی المقدمه	۳۰۴
چهارم: مقدمه وجود، مقدمه صحت، مقدمه وجوب مقدمه علم؛ یعنی علم به امتثال تکلیف	۳۰۶
پنجم: مقدمه موصله و غیر موصله	۳۰۷
۹۱. موافقت و مخالفت	۳۱۰
۹۲. موضوع و گاهی متعلق مقابل آن قرار می گیرد	۳۱۴
۹۳. ناقل و مقرر، و حاضر و مبیح	۳۱۹
۹۴. نسخ	۳۲۰
۹۵. نهی	۳۲۴
۹۶. آیا نهی از شیء اقتضای فساد دارد یا خیر	۳۲۵

۳۲۷	 واجب	۹۷
۳۲۷	 یکم: واجب موقت و غیر موقت و تقسیم واجب موقت به موسع و مضیق	
۳۲۸	 دوم: تقسیم واجب به عینی و کفایی	
۳۲۹	 سوم: واجب معلق و منجز	
۳۳۰	 چهارم: واجب توصلی و تعبدی	
۳۳۱	 ۹۸. واسطه در عروض و ثبوت و اثبات	
۳۳۴	 ۹۹. وجوب	
۳۳۴	 ۱. وجوب مطلق و وجوب مشروط	
۳۳۵	 ۲. وجوب نفسی و وجوب غیری	
۳۳۶	 ۳. وجوب اصلی و وجوب تبعی	
۳۳۷	 ۴. وجوب تعینی و تحیری	
۳۳۸	 ۱۰۰. وحدت مطلوب و تعدد مطلوب	
۳۴۰	 ۱۰۱. ورود	
۳۴۲	 ۱۰۲. وضع	
۳۴۲	 ۱. وضع تعینی و وضع تعینی	
	 ۲. وضع خاص موضوع له خاص، وضع عام و موضوع له عام و وضع عام موضوع له	
۳۴۳	 خاص	
۳۴۵	 ۳. وضع شخصی و وضع نوعی	
۳۴۹	 کتاب نامه	

پیش‌گفتار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالصِّفَاتُ الْعُلْيَا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ﴿عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى وَعَلَى آلِهِ الْآتِقِيَاءِ الْأَوْصِيَاءِ وَاللَّعْنُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ فِي الْآخِرَةِ وَالْأُولَى. وَبَعْدُ:

برخی الفاظ، نزد علمای اصول به قدری استعمال شده که معنای مخصوص آن تغییر کرده و با معنای حقیقی آن کاملاً متغایر و بعضاً متباین شده است، به گونه‌ای که آن الفاظ از معانی اولی و حقیقی خود نقل معنا کرده و به وضع تخصصی یا تخصیصی در معنای جدید به کار گرفته شده است.

این مطلب سبب شده تا درک معنای اصلی از مباحث این علم مشکل شود و خواننده نتواند به غرض اصلی مباحث پی ببرد، به همین دلیل به حول و قوه الهی بر آن شدم تا کتابی را شامل توضیح و تفسیر اصطلاحات این علم تألیف و در این کتاب از تعبیرات نیکو استفاده نمایم، هم‌چنین تلاش کرده‌ام از زیاده‌گویی و سخت‌گویی اجتناب کنم. در این کتاب مطالب همراه با مثال بیان شده است و در برخی از مباحث به اقوال اختلافی نیز اشاره کرده‌ام، در مواردی که نیاز به آن بوده، به استدلال اشاره کرده‌ام و سعی کرده‌ام در این موارد مقتضای حال را رعایت کنم.

اصطلاحات این علم را به ترتیب حروف الفبا ذکر کرده‌ام تا جست‌وجوگر به راحتی بتواند به خواسته خود دست یابد.

امیدوارم با این تألیف، خدمتی به طلاب و اهل علم کرده و کار آن‌ها را آسان کرده باشم تا بهتر بتوانند علم اصول را بیاموزند و اوقات گران‌بهای خود را صرف مطالبی که برای آن‌ها مفید نیست نکنند، لذا قصد قربت می‌کنم و قبل از تألیف از خداوند متعال می‌خواهم تا این اثر را از من به احسن وجه بپذیرد و به من و مراجعان آن ثواب جمیل و اجر جزیل عنایت کند؛ چرا که خداوند اهل آن است و او ولی التوفیق است.

علی مشکینی

www.ketab.ir